

АНАЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС І ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Досліджено основні риси структурно-функціональної будови аналітичного процесу

Постановка проблеми. Створення основ ринкової економіки в Україні докорінно змінює виробничі і фінансові відносини підприємств всіх форм власності, оскільки всі вони починають працювати за вимогами і законами ринкової економіки. Серед сукупності причин, що призвели до зниження ефективності виробництва, слід відзначити знецінення ролі економічного аналізу як функції управління і основного знаряддя в пошуку шляхів виходу з кризи, підвищення ефективності господарювання.

Тому дослідження аналітичного процесу і його забезпечення є актуальною науковою проблемою.

Стан вивчення проблеми. Досвід господарського розвитку свідчить, що перед економічним аналізом на різних етапах розвитку висувались різні завдання, підсилювались деякі, інші відходили на задній план, по іншому розставлялись відповідні акценти. Цей процес буде відбуватися, звичайно, і надалі.

Мета дослідження. Для створення цілісної системи управління в умовах макроекономічної нестабільності необхідно оптимізувати аналітичний процес, що і покладено за мету дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відомо багато теорій та практичних методик, пропозицій як зарубіжних так і вітчизняних вчених, а також практиків щодо удосконалення сучасної концепції управління. Однак в умовах макроекономічної нестабільності реальне економічне життя вимагає зміни векторів досліджень і більш конкретних пропозицій щодо побудови механізму аналітичного процесу стосовно його чутливості до бізнесу та чинників ризику. Дослідженню сутності економічного аналізу і його ролі в системі управління виробництвом приділено значну увагу зі сторони таких науковців як: М.І. Бакановим, С.Б. Барнгольц, Ф.Ф. Бутинцем, Б.І. Валум, І.Д. Лазоришиною, О.М. Кошаєвим, Л.В. Ковальовим, Л.А. Лахтіоною, Є.В. Мнихом, М.Г. Чумаченком, А.Д. Шереметом і іншими. В їхніх роботах представлені ґрунтовні дослідження проблематики економічного аналізу.

Викладення основного матеріалу. Кризові явища охопили усі галузі національної економіки, що привело до спаду виробництва, цінової та структурної диспропорції, зниження продуктивності праці, неплатоспроможності і незбалансованості відтворювальних процесів. Зовнішні показники кризи доповнилися внутрішніми на рівні окремих підприємств.

Більшість підприємств, будучи достатньо (а іноді й надмірно) забезпеченими виробничими ресурсами, вимушені скорочувати або згортати виробництво, нести збитки, втрачати виробничі потужності і позиції на ринку. Економічна нестабільність, невизначеність зумовлюють необхідність дослідження причинно-наслідкових зв'язків і розробки дієвих методів мінімізації негативних наслідків які приводять до економічних ризиків.

Традиційно ризик трактують як можливість виникнення негативних наслідків господарської діяльності. Під економічним ризиком розуміють такий вид ризику, який виникає при будь-яких видах підприємницької діяльності, спрямованих на одержання прибутку і пов'язаних з виробництвом продукції, реалізацією товарів, поданням послуг, виконанням робіт; товарно-грошовими і фінансовими операціями; комерцією, а також реалізацією науково-технічних проектів [1, с. 10].

Із наведеного можна зробити висновок, що ризик охоплює всі процеси, які відбуваються на підприємстві.

На наш погляд, одним із інструментів якісної оцінки визначення потенційної області ризику, чинників які його зумовлюють, та ідентифікацію усіх можливих ризиків є прийоми та методи економічного аналізу.

Для створення цілісної системи невизначеністю необхідна побудова механізму аналізу чутливості бізнесу до чинників ризику та створення постійного механізму аналізу внутрішнього стану підприємства і його зовнішнього оточення з метою виявлення умов, що позитивно чи негативно впливають на результати його діяльності. Відповідно до цього провести пошук варіантів рішень, які б сприяли покращенню діяльності об'єкта аналізу, порівняння варіантів рішень і відповідно підготовка одного або кількох варіантів управлінських рішень. Звичайно, завдання економічного аналізу не вичерпуються цим переліком. Багатогранність господарських ситуацій, специфічність окремих видів аналізу ставлять перед ним завдання автономного характеру.

Досвід господарського розвитку свідчить, що перед економічним аналізом на різних етапах розвитку висувались різні завдання, підсилювались деякі, інші відходили на задній план, по-іншому розставлялись відповідні аспекти. Цей процес буде відбуватися, звичайно, і надалі.

Можливість отримання дієвих і своєчасних управлінських рішень залежить від наукового розв'язання проблеми оптимізації процесів аналізу. Тому актуальним сьогодні є поглиблене вивчення аналітичного процесу з метою виділення в його складі однорідних підпроцесів, так званих "будівельних блоків", що створять передумови для розподілу і кооперації праці аналітиків, її автоматизації.

Спробуємо дослідити аналітичний процес з точки зору пошуку в ньому елементарних компонентів, з яких і складаються аналітичні технології. Підхід до технології економічного аналізу з позиції чотирьохрівневої концепції складності, згідно якої будь-який із процесів можна описати елементами чотирьох рівнів складності – етапи, процедури, операції, дії дозволив розробити схему структурно-функціональної будови аналітичного процесу (рис.1).

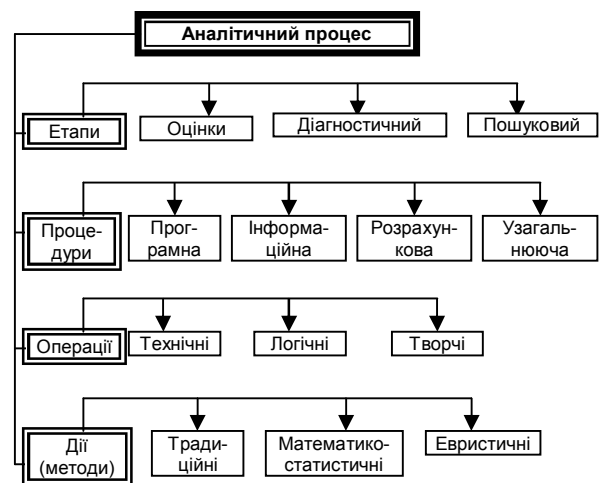

Рис 1. Структурно- функціональна будова аналітичного процесу

Найбільш значними елементами аналітичного процесу є етапи: оцінки, діагностичний і пошуковий. Кожен з них має свої цілі і завдання.

Під час оцінки визначають відмінності досягнутого стану і рівня розвитку об'єкта (показника, процесу, системи тощо) від бажаного рівня шляхом порівняння за встановленими критеріями.

Слід також зазначити, що формулювання оцінок здійснюється з використанням принципів об'єктивності, однозначності і своєчасності. Крім того, оцінка об'єктів аналізу передбачає дотримання умов їх зіставності.

Розрізняють монокритеріальні і полікритеріальні оцінки. Перші мають місце, коли до об'єкта оцінки застосовують один критерій, другі – коли об'єкт оцінюють одночасно з використанням багатьох критеріїв.

Алгоритм побудови оцінок можна узагальнити в наступних кроках:

1-й крок – Формулювання мети оцінки і визначення відповідної критеріальної бази;

2-й крок – Вимір рівня і динаміки об'єкта аналізу;

3-й крок – Перевірка даних першого і другого кроків на зіставність та її забезпечення;

4-й крок – Формулювання, згідно вказаних принципів, оцінки в основі якої лежить розмір і динаміка відхилень відповідного об'єкта аналізу від критеріального рівня.

Діагностичний етап включає детальне вивчення ознак невідповідності фактичного і бажаного стану об'єкта, встановлення причин невідповідності.

Призначення пошукового етапу полягає в обґрунтуванні рекомендацій, які б дозволили перевести об'єкт в бажаний стан. Прийняття своєчасного і якісного управлінського рішення передбачає генерування варіантів управлінських рішень, формулювання критерія ефективності управлінського рішення і вибір найбільш прийняттого з них.

Ознаками, що дають можливість розмежувати вказані етапи є: мета дослідження, часовий аспект, об'єкти, склад критеріїв, інформаційна база та методичне забезпечення. Наприклад, на етапі оцінки і діагностичному етапі систему об'єктів аналізу, як правило, складають показники, що відображають різні сторони аналізованого об'єкта. На етапі пошуку об'єктами виступають альтернативні варіанти розв'язання проблеми.

Етапи аналітичного дослідження взаємопов'язані і взаємообумовлені. При виявленні відхилень об'єкта аналізу від бажаного рівня, що встановлюється в ході оцінки, виникає необхідність в діагностиці. Якщо в ході діагностичного етапу аналітичного дослідження не вдається нормалізувати процес відтворення в межах діючого рішення, настає черга пошуку. Виявлені під час пошукового етапу нові можливості економічного розвитку створюють нові критерії для оцінки.

Кожен із етапів аналітичного дослідження може здійснюватися незалежно один від одного. Наприклад, виявити порушення, диспропорції в розвитку об'єктів аналізу можна на основі діагностики, шляхом виявлення типових ознак, притаманних тільки даному порушенню. При цьому відпадає необхідність в оцінці. Ознакою росту залишків незавершеного виробництва є перевищення темпів росту обсягу валової продукції над темпами росту обсягу товарної продукції, а про збільшення залишків нереалізованої продукції на складі свідчить перевищення темпів росту товарної продукції над темпами росту реалізованої продукції. Про зниження рівня ділової активності підприємства, зниження оборотності оборотних активів свідчить перевищення темпів росту валової продукції над реалізованою.

Розрахунок відхилень в ході оцінки, дозволяє реалізувати принцип технології аналізу "за відхиленнями". Ця технологія потребує розробки і введення в аналітичний процес критеріїв важливості відхилень для різних рівнів управління. Дякуючи цьому, виявлені відхилення поділяються на несуттєві, за наявності яких аналітична інформація не передається на вищий рівень управління, і суттєві, які потребують втручання менеджерів вищого рівня. Переваги такої технології аналізу полягає в зниженні обсягу несуттєвої аналітичної інформації, яка надходить особі, що приймає рішення, а головне в

активізації людського фактору в управлінні за рахунок передачі повноважень і відповідальності менеджерам нижчої ланки управління.

Наступний елемент аналітичного дослідження – процедура, яка полягає в підготовці, розрахунку і інтерпретації аналітичних величин (абсолютних, відносних, середніх величин і ін.), що характеризують зміну об'єкта аналізу. Процедура складається з повторюваних в різній послідовності операцій. Ознакою розмежування процедур виступає зміна виду аналітичних операцій.

На відміну від етапу і процедури кожна аналітична операція виконується на одному робочому місці людиною або машиною. В залежності від кваліфікації виконавця і можливостей автоматизації операції поділяють на три типи: технічні (проведення розрахунків), логічні (пошук інформації) і творчі, або інтелектуальні (вибір бази порівняння, деталізації і т.п.). Технічні операції апіорі відносяться до тих, які можуть бути автоматизовані. Логічні і деяка частина творчих операцій можуть бути автоматизовані лише при дотриманні деяких умов.

До аналітичних процедур можна віднести програмну, інформаційну, розрахункову і узагальнюючу.

Програмна процедура полягає в створенні методики і організації виконання етапів аналітичного дослідження, інформаційна процедура виконується на будь-якому з етапів і охоплює логічні операції зі збору і підготовки вхідної інформації. Розрахункова процедура складається із технічних операцій пов'язаних з розрахунком аналітичних показників згідно встановленого алгоритму. Узагальнююча процедура на кожному із етапів полягає в логічному порівнянні отриманих аналітичних показників з критерієм і якісною інтерпретацією результатів аналізу.

Програмна процедура виконується один раз, а використовується неодноразово. Вона переглядається лише в тих випадках, коли змінюється методика розрахунку показника, критерії його оцінки чи інформаційне забезпечення. Стабільність програмної процедури передбачає можливість її автоматизації. Інформаційна і розрахункова процедури, можуть бути автоматизовані. Узагальнюючу процедуру можна регламентувати при програмуванні лише в загальних рисах, і тому виконувати її на машині важко. Виключення складають лише творчі операції узагальнення альтернативного характеру ("так-ні", "більше – менше – дорівнює критерію").

Аналітична операція включає в себе дію або ряд дій, спрямованих на перетворення, рух і усвідомлення інформації. Вона здійснюється з використання певних методів або прийомів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи сказане, треба відзначити, що систематизація і узагальнення структурно-функціональної будови аналітичного процесу створює основу для типізації і стандартизації різних завдань аналізу та автоматизації праці аналітика.

Список використаної літератури:

1. *Донець Л.І.* Економічні ризики та методи їх вимірювання: навчальний посібник / Л.І. Донець – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
2. *Серединська В.М.*, Економічний аналіз: навчальний посібник / В.М. Серединська, О.М. Загородна, Р.В. Федорович. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2010. – 592 с.
3. *Мних Є.В.* Ризики аналітичних доведень і обґрунтувань: тези доповідей всеукраїнської наукової конференції ["Економічні ризики: фінансово-обліково аналітичний аспекти"] (17-20 вересня 2009 р.) / Є.В. Мних. – Тернопіль-Буковель, 2009. – 51 с.

ФЕДОРОВИЧ Роман Володимирович – кандидат економічних наук, професор Тернопільського національного технічного університету імені І. Пулюя

Наукові інтереси:

– економічний аналіз, стратегічне та оперативне управління виробництвом